

Bartosz Janczak

Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Łodzi /
Institute of National Remembrance – Commission for
the Prosecution of Crimes against the Polish Nation Branch in Łódź

 <https://orcid.org/0000-0003-0233-7443>

Centrum Wyszakolenia Armii – „Alma Mater” żołnierzy gen. Władysława Andersa w latach 1942–1946

Summary

Polish Army Training Centre – “Alma Mater” General Władysław Anders’ of soldiers in the years 1942–1946

The article describes the history of the Army Training Center in 1942–1946. The center was established to train soldiers serving in the Polish Army in the East and the 2nd Corps. In the arms and services training centers, which were part of the Center, courses and cadet schools were organized according to the needs, during which the students acquired the necessary military knowledge. For almost four years of operation, the subordination of the Army Training Center has changed several times, the organizational structure has been reorganized, it has undergone a number of reorganisations, and the subordination of the Center has changed. The Polish army in the Middle East included soldiers with different war experiences, experiences and military skills. For this reason, training Polish soldiers was not an easy task. The most important goal of the Army Training Center was to train as many soldiers as possible at the central level so that the Polish Army in the East and the 2nd Polish Corps would achieve combat capability. In the Polish army, many specialists of various weapons and services were needed to fill the positions in military units. The tasks for the Army Training Center were established by the Command of the Polish Army in the East and the 2nd Corps in the training guidelines. The entire training process was developed by the headquarters on the basis of these documents. For almost four years,

several thousand Polish soldiers were trained at the Army Training Center. This unit was for many of them the “Alma Mater”, where they could use the acquired skills in the war for the independence of Poland.

Keywords: Polish Army Training Centre, Polish Army in the Middle East, 2nd Polish Corps, training, courses, cadet schools

Streszczenie

W artykule opisano dzieje Centrum Wyszkożenia Armii (CWA) w latach 1942–1946. Utworzono je w celu przeszkolenia żołnierzy służących w Armii Polskiej na Wschodzie oraz 2 Korpusie. We wchodzących w skład CWA ośrodkach wyszkolenia broni i służb organizowano – zgodnie z zapotrzebowaniem – kursy oraz szkoły podchorążych, na których słuchacze zdobywali niezbędną wiedzę wojskową. Przez prawie cztery lata funkcjonowania kilkakrotnie zmieniano się podporządkowanie CWA, przekształcano strukturę organizacyjną i podległość. W składzie polskiego wojska na Środkowym Wschodzie znaleźli się żołnierze o różnych przeżyciach wojennych, doświadczeniach i umiejętnościach. Z tego powodu szkolenie nie było łatwym zadaniem. Najważniejszy cel CWA dotyczył przeszkolenia jak największej liczby żołnierzy na szczeblu centralnym, aby Armia Polska na Wschodzie i 2 Korpus Polski osiągnęły zdolność bojową. W polskim wojsku potrzebowano bardzo wielu specjalistów różnych broni i służb, aby obsadzić przewidziane etatami stanowiska w jednostkach wojskowych. Zadania dla CWA ustalało Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie i 2 Korpusu w wytycznych wyszkolenia. Na podstawie tych dokumentów opracowywano cały proces szkolenia. Przez prawie cztery lata w CWA przeszkolono kilka tysięcy polskich żołnierzy. Ta jednostka dla wielu okazała się „Alma Mater”, a nabyte umiejętności przydały się w działaniach wojennych o niepodległość Polski.

Słowa kluczowe: Centrum Wyszkożenia Armii, Armia Polska na Wschodzie, 2 Korpus Polski, wyszkolenie, kursy, szkoły podchorążych

Do istotnych aspektów przygotowawczych do działań bojowych każdej armii należy proces szkoleniowy. W dużej mierze od jego przeprowadzenia zależą późniejsze sukcesy bądź porażki na frontach wojennych. Dotyczyło to również polskich wojsk stacjonujących na Środkowym Wschodzie¹ i we Włoszech w latach 1942–1946. W szeregach polskiej armii znaleźli się żołnierze, którzy doświadczyli tragicznych przeżyć wojennych od jesieni 1939 r. Część przeszła przez więzienia i obozy w Związku Sowieckim, gdzie ciężko pracowali za gło-

¹ W artykule zastosowałem obowiązującą w czasie II wojny światowej brytyjską terminologię wojskową, w ramach której obszar obecnie określany jako Bliski Wschód nazywano Środkowym Wschodem.

dowe racje żywnościowe, w wyniku czego podupadali na zdrowiu fizycznym oraz psychicznym. W polskim wojsku znaleźli się żołnierze ze słynnej Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich (dalej: SBSK), walczącej w kampanii libijskiej w latach 1941–1942, m.in. pod Tobrukiem i Gazalą, gdzie zdobyli ogromne doświadczenie bojowe. Byli również żołnierze, którzy trafili na Środkowy Wschód z Wielkiej Brytanii, mający za sobą m.in. przejścia z kampanii francuskiej 1940 r. Od 1944 r. w szeregach polskiej armii wstępowała Polacy przymusowo wcieleni do Wehrmachtu oraz byli polscy jeńcy wojenni przetrzymywani w niemieckich obozach jenieckich.

Różnorodne przeżycia wojenne, nierówny poziom wyszkolenia, zmieniająca się organizacja jednostek wojskowych, zapotrzebowanie na specjalistów, częsta zmiana miejsc stacjonowania oddziałów i pododdziałów, trudne do zniesienia warunki klimatyczne, czy czekające na polskich żołnierzy zadania działań bojowych w czasie II wojny światowej – to były najważniejsze czynniki warunkujące proces wyszkolenia w polskiej armii na Środkowym Wschodzie i we Włoszech. Dowództwo musiało je uwzględnić podczas opracowywania planów szkolenia, które było prowadzone nie tylko w wielkich jednostkach, ale również na szczeblu centralnym. Rolę jednostki szkoleniowej na tym szczeblu w latach 1942–1946 odgrywało Centrum Wyszkozenia Armii (dalej: CWA, ang. Polish Army Training Centre).

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie zmian organizacyjnych oraz działalności szkoleniowej CWA w latach 1942–1946. Przez cały okres funkcjonowania tej jednostki miały miejsce różnego rodzaju reorganizacje, dostosowywano program szkolenia, aby sprostać wymaganiom stawianym przez dowództwo polskiej armii. W krótkim czasie działania Centrum dochodziło do dynamicznych zmian organizacyjnych, personalnych, kompetencyjnych, których nadrzędnym zadaniem było przeszkolenie na wysokim poziomie jak największej liczby polskich żołnierzy, aby mogli stawiać silny opór podczas walk z wojskami nieprzyjaciela w czasie II wojny światowej.

Powstanie i zmiany organizacyjne w CWA

Rozpoczęcie działalności CWA nastąpiło w drugiej połowie 1942 r. i miało związek z ogromnymi zmianami organizacyjnymi w polskim wojsku stacjonującym na Środkowym Wschodzie. W wyniku sytuacji wojennej od 1940 r. na tym terenie stacjonowała SBSK, a także Legia Oficerska i Ośrodek Zapasowy. Te wszystkie jednostki wchodziły w skład powołanej we wrześniu 1941 r. formacji o nazwie: Wojsko Polskie na Środkowym Wschodzie (dalej: WPŚW), z której w roku następnym wyodrębniono II Korpus Strzelców. Ponadto w ramach dwóch ewakuacji w marcu, kwietniu, sierpniu i we wrześniu 1942 r. na Środkowy Wschód trafiły powołane

na mocy tzw. układu Sikorski-Majski z 30 lipca 1941 r. i umowy polsko-sowieckiej z 14 sierpnia 1941 r. Polskie Siły Zbrojne (dalej: PSZ) w ZSRS².

Dnia 12 września 1942 r. Naczelny Wódz gen. broni Władysław Sikorski połączył WPŚW, PSZ w ZSRS oraz II Korpus Strzelców i powołał do życia Armię Polską na Wschodzie (dalej: APW) pod dowództwem gen. dyw. Władysława Andersa z miejscem stacjonowania na terenie Iraku. Armia składała się z czterech wielkich jednostek: 3 Dywizji Strzelców Karpackich, 5, 6 i 7 Dywizji Piechoty. Ostatnia z nich miała odgrywać rolę jednostki zapasowej i szkolnej³.

7 Dywizję Piechoty utworzono jeszcze na terenie Związku Sowieckiego w m. Kerminie (Uzbekistan) według etatu brytyjskiej dywizji piechoty. W sierpniu 1942 r. dywizję ewakuowano na Środkowy Wschód. Składała się wówczas m.in. z dwóch pułków piechoty, pułków artylerii lekkiej, ciężkiej, przeciwlotniczej, dywizjonu rozpoznawczego, batalionu saperów. W tej strukturze organizacyjnej funkcjonowała do pierwszej dekady grudnia 1942 r. pod dowództwem płk. dypl. Leopolda Okulickiego⁴.

Według rozkazu dowódcy APW z 2 grudnia 1942 r. zreorganizowano 7 Dywizję. Według nowych etatów miała się składać z dowództwa, 7, 8 Brygady Strzelców, dywizyjnych oddziałów broni i służb, Ośrodka Zapasowego Armii oraz CWA⁵. Centrum powołano na podstawie rozkazu dowództwa APW z 14 grudnia 1942 r. Zostało sformowane poprzez połączenie funkcjonującego na Środkowym Wschodzie w latach 1941–1942 Centrum Wyszkozenia Broni i Służb, które bezpośrednio podlegało dowódcy WPŚW oraz działającego w strukturze PSZ w ZSRS – CWA⁶. Komendantem nowo powołanego CWA wyznaczono przybyłego z Wielkiej Brytanii ppłk. dypl. dr. Wincentego Kurka⁷. Dyrektorem nauk mianowano ppłk. dypl.

² B. Janczak, *Armia Polska na Wschodzie (1942–1943). Powstanie, organizacja, wyszkolenie*, [w:] *Studia z dziejów Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (1939–1947)*, red. P. Chmielowiec, K.A. Tochman, Rzeszów–Warszawa 2019, s. 117–118.

³ *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. II (*Kampania na Obczyźnie*), cz. 2 (*czerwiec 1941 – czerwiec 1944*), Londyn 1975, s. 312–313.

⁴ Z. Wawer, *Armia generała Władysława Andersa w ZSRR 1941–1942*, Warszawa 2012, s. 386–387, 393–394.

⁵ 7 Dywizja – organizacja z 2 XII 1942 r., L.dz. 1145/I/Tj/42, Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie [dalej: IPMS], Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie, sygn. A.VIII.5/8, karty bez paginacji.

⁶ W artykule z powodów objętościowych autor nie opisał szczegółowo działalności CWA Armii Polskiej w ZSRS. Szkolenie prowadzone w polskiej armii dowodzonej przez gen. Andersa na terenie Związku Sowieckiego w latach 1941–1942 ze względu na objętość materiałów archiwalnych i złożoności zagadnienia wymaga osobnego opracowania w formie artykułu naukowego, a nawet monograficznego.

⁷ Nieprawdziwą informację podał Jakub Żak, że pierwszym dowódcą CWA był płk Józef Giza. Ponadto na czele Centrum według rozkazu organizacyjnego stał komendant, a nie

dr. Stanisława Biegańskiego. Według etatu początkowo kadre stałą CWA miało stanowić 140 oficerów oraz 298 podoficerów i szeregowych. W pierwszym okresie – wedle rozkazu – mieli oni stworzyć możliwości do wykształcenia 421 oficerów oraz 1895 podoficerów i szeregowych. CWA umieszczono w garnizonie w Khanaqin w Iraku. Zakwaterowanie i zajęcia odbywały się pod namiotami⁸. Zgodnie z rozkazem Centrum miało się składać z:

- komendy;
- Ośrodka Wyszkozenia Piechoty;
- Ośrodka Wyszkozenia Łączności;
- Ośrodka Wyszkozenia Technicznego;
- Ośrodka Wyszkozenia Przeciwigazowego;
- Ośrodka Wyszkozenia Sanitarnego;
- Ośrodka Wyszkozenia Gospodarczego.

W składzie CWA znalazły się jeszcze Ośrodki Wyszkozenia: Artylerii, Broni Pancerniej, Saperów, jednakże do połowy 1943 r. były one podporządkowane odpowiednio dowódcom zgrupowań szkoleniowych artylerii, kawalerii i broni pancernej oraz saperów⁹.

Na czele każdego z ośrodków stał wyznaczony komendant. Do jego podstawowych zadań należało nadzorowanie procesu szkolenia z danej broni lub służby, organizowanie kursów według zapotrzebowania Dowództwa APW i dowódców wielkich jednostek, a także szkół podchorążych, w ramach których kształcono przyszłych oficerów służby stałej oraz rezerwy. Odpowiadał on bezpośrednio przed komendantem CWA. Ośrodki wyszkolenia składały się zazwyczaj z komendy, rzutu zaopatrzenia, kompanii szkół, kursów oraz szkół podchorążych. Dla przykładu podam strukturę organizacyjną Ośrodka Wyszkozenia Artylerii:

- Komenda (skład: komendant, adiutant, kierownik wyszkolenia);
- Rzut Zaopatrzenia (skład: zastępca komendanta, oficerowie: gospodarczy, żywnościowy, techniki samochodowej, materiałowy i skarbnik, lekarz, pluton gospodarczy);

dowódca. *Vide*: J. Żak, *Nie walczyli dla siebie. Powojenna odyseja 2. Korpusu Polskiego*, Warszawa 2014, s. 173.

⁸ Tymczasowa organizacja C.W.A. z 14 XII 1942 r., L.dz. 1012/I/Tj/42, IPMS, Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie, sygn. A.VIIIa.1/2, karty bez paginacji; Sprawozdanie z organizacji i prac Centrum Wyszkozenia Armii z 11 XII 1944 r., L.dz. 1545/tj/DIVB, *ibidem*, Centrum Wyszkozenia Armii, sygn. A.XI.25/7, karty bez paginacji.

⁹ *Ibidem*.

- Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerii (skład: komendant, adiutant, 1 bateria szkolna, 2 bateria szkolna);
- Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerii Przeciwlotniczej (skład: komendant, adiutant, 3 bateria szkolna).

Według etatu obsada stała tego ośrodka miała liczyć 31 oficerów, 44 podoficerów, 51 szeregowych i siedem ochotniczek Pomocniczej Wojskowej Służby Kobiet (dalej: PWSK)¹⁰.

W obozie wojskowym w Khanaqin CWA stacjonowało do początków pierwszej połowy 1943 r. Wówczas dochodziło do zmian w strukturze organizacyjnej Centrum poprzez powoływanie – zgodnie z potrzebami i możliwościami – nowych ośrodków wyszkolenia. Dla przykładu 12 marca 1943 r. utworzono Ośrodek Wyszkozenia Zaopatrywania i Transportów¹¹. W tym czasie zmieniła się także podległość CWA. Zgodnie z rozkazem z 4 maja 1943 r. dowództwo APW zostało podzielone na Dowództwo APW i Dowództwo Bazy i Etapów APW, na czele którego stanął gen. bryg. Józef Wiatr. Generałowi w myśl nowych zarządzeń bezpośrednio podporządkowano CWA. Obsada stała Centrum bez ochotniczek PWSK liczyła 1 czerwca 1943 r. 226 oficerów, 1378 podoficerów i szeregowych¹².

Jak już wspomniałem, na początku drugiej połowy 1943 r. CWA przeniesiono do nowego miejsca stacjonowania. Miało to związek z kolejnymi zmianami organizacyjnymi w APW spowodowanymi w głównej mierze, jak najszybszym osiągnięciem zdolności bojowej. W tym celu ze struktur Armii – na podstawie rozkazu Naczelnego Wodza – wyodrębniono 2 Korpus Polski¹³. Celem powołania Korpusu było wzięcie udziału w walkach polskiego żołnierza przeciwko wojskom niemieckim na Półwyspie Apenińskim. W związku z tym w kolejnych tygodniach jednostki wchodzące w skład 2 Korpusu i APW przetransportowano do Palestyny¹⁴.

Po tych zmianach CWA znajdowało się w składzie APW i nadal podlegało Dowództwu Bazy i Etapów. Centrum jako pierwsze przewieziono do Palestyny

¹⁰ Ośrodek Wyszkozenia Art. – tymczasowa organizacja z 12 XI 1942 r., IPMS, sygn. A.VIIIa.1/2.

¹¹ Org. O.W. Sł. Zaop. I Transp. z 12 III 1943 r., L.dz. 902/I/Tj/43, *ibidem*, Dowództwo A.P. na Wschodzie, sygn. A.VIII.5/51, karty bez paginacji.

¹² Reorganizacja Dtwa A.P. na W. z 4 V 1943 r., L.dz. 1050/I/Tj/43, *ibidem*, Dowództwo A.P. na Wschodzie, sygn. A.VIII.5/9, karty bez paginacji; Stan ewidencyjny i stan dyspozycyjny Armii Polskiej na Wschodzie według raportu stanu z dn. 1 VI 1943 r., *ibidem*, sygn. A.XII.28/6, karty bez paginacji.

¹³ *Działania 2. Korpusu we Włoszech*, red. S. Biegański, t. I, Londyn 1963, s. 3; P. Żaroń, *Armia Andersa*, Toruń 1997, s. 199–200.

¹⁴ *Polskie Siły Zbrojne...*, s. 332.

w lipcu 1943 r. i umieszczono w obozie wojskowym w miejscowości Gedera, gdzie stacjonowało przez około osiem miesięcy. Na 1 lipca CWA liczyło 244 oficerów, 907 podoficerów i szeregowych oraz 140 ochotniczek PWSK¹⁵.

Obóz wojskowy w Gederze był dużym garnizonem. Rozmieszczono w nim większość jednostek wchodzących w skład Bazy i Etapów Armii. Przez cały okres stacjonowania tam polskich jednostek funkcję dowódcy garnizonu każdorazowo pełnił komendant CWA¹⁶.

W nowym miejscu stacjonowania dochodziło do kolejnych zmian organizacyjnych w CWA. Jeszcze w czerwcu 1943 r. komendantowi Centrum podporządkowano Ośrodek Wyszkozenia Artylerii, Saperów oraz Broni Pancерnej. W ramach tego ostatniego miał działać Zapasowy Batalion Czółgów. Niedługo potem Dowództwo APW zleciło rozwiązanie Ośrodka Wyszkozenia Technicznego i włączenie jego agend do zreorganizowanego Ośrodka Wyszkozenia Broni Pancерnej i Motorowego. Pod koniec 1943 r. ośrodek otrzymał nową nazwę – Ośrodek Wyszkozenia Broni Pancерnej i Motorowej. Według etatu miał liczyć 22 oficerów, 27 podoficerów, dziewięciu szeregowych i dwie ochotniczki PWSK¹⁷. Natomiast pod koniec lipca 1943 r. powołano Polskie Skrzydło Saperskie, działające przy brytyjskiej szkole w Deir Suneid. Na czele tej jednostki stanął ppłk dypl. Józef Kowalik, który podlegał komendantowi CWA. Jej celem było prowadzenie kursów oficerskich. Polskie Skrzydło składało się z kadry instruktorów, maksymalnie 65 słuchaczy oraz działu administracyjnego¹⁸.

Pod koniec września 1943 r. w CWA doszło do poważnej zmiany personalnej, ponieważ wyznaczono nowego komendanta. Podpułkownika Wincentego Kurka 24 września zastąpił płk Józef Giza, dotychczasowy dowódca 5 Wileńskiej Brygady Piechoty. Pierwszy komendant został natomiast mianowany... dowódcą wileńskiej brygady. Oficerowie po prostu zamienili się stanowiskami¹⁹.

¹⁵ Zestawienie stanów W.J. Armii Polskiej na Wschodzie z 12 VIII 1943 r., IPMS, sygn. AXII. 23/50b.

¹⁶ Instrukcja dla Dcy Rejonu Etapowego Palestyna z 17 VI 1943 r., L.dz. 933/Kwat./43, IPMS, Dowództwo Bazy i Etapów Armii, sygn. A.VIII.1/6, karty bez paginacji; Dyslokacja jednostek etapowych i jednostek armijnych przebywających na obszarze podległym Dowódcy Bazy i Etapów według stanu z dnia 22 VII 1943 r., L.dz. 1500/Org.tjn./43, *ibidem*, Dowództwo Bazy i Etapów APW Kwaternistrz, sygn. A.VIII.8/14, karty bez paginacji.

¹⁷ J.S. Tym, *Pancerni i ulani generała Andersa*, Warszawa 2012, s. 126–129.

¹⁸ Organizacja Polskiego Skrzydła w METC z 22 VII 1943 r., L.dz. 1557/Org.Tjn/43, IPMS, Dtwo Bazy i Etapów A.P.W., sygn. A.VIII.8/14, karty bez paginacji.

¹⁹ T. Podgórski, *Generał Józef Giza w listach i dokumentach*, Kraków–Nowy Sącz 2018, s. 56.

Również we wrześniu 1943 r. nastąpiła zmiana podległości CWA. Dnia 24 września rozformowano Dowództwo Bazy i Etapów APW. Centrum podporządkowano dowódcy APW, ale jedynie na dwa miesiące²⁰.

W listopadzie na Środkowy Wschód przyleciał Naczelny Wódz gen. broni Kazimierz Sosnkowski. Jego przyjazd wiązał się przede wszystkim z udziałem 2 Korpusu w działaniach wojennych. Generał podczas pobytu 25 listopada wizytował CWA. Najpierw odbyła się defilada uczestników kursów, a następnie gen. Sosnkowski wizytował wybrane ośrodki wyszkolenia²¹.

Z datą 25 listopada gen. Sosnkowski wydał wytyczne organizacyjne dla APW w związku z przetransportowaniem 2 Korpusu na front wojenny. Wedle tego dokumentu całość APW została podzielona na trzy rzuty: czołowy, tyłowy i terytorialny. CWA znalazło się w drugim rzucie²².

W związku z rozkazem Naczelnego Wodza na przełomie grudnia 1943 r. i stycznia 1944 r. rozpoczęto formowanie Wysuniętej Bazy APW pod dowództwem gen. bryg. Mariana Przewłockiego. W skład Bazy weszły jednostki I oraz II rzutu APW, w tym 7 Zapasowa Dywizja oraz CWA. Wedle rozkazu Centrum miało składać się z komendy, ośrodków wyszkolenia: Piechoty; Artylerii; Łączności; Saperów; Pancernego i Motorowego; Zaopatrywania i Transportu; Uzbrojenia; Warsztatowego; Przeciwigazowego; a ponadto Polskiego Skrzydła Taktycznego, Polskiego Skrzydła Uzbrojenia, Komisji Studiów z ruchowym rzutem Sekcji Wydawniczej i Czołówki Naprawczej typu „C”²³.

Poza zmianą podległości na początku 1944 r. – po prawie ośmiu miesiącach – CWA przeniesiono z Palestyny do Egiptu. Centrum zostało rozmieszczone w obozie przejściowym w Quassasin 9 lutego. To przeniesienie było związane z udziałem 2 Korpusu, któremu podporządkowano Wysuniętą Bazę APW w działaniach wojennych na Półwyspie Apenińskim. Przetransportowanie wyznaczonych jednostek odbywało się w trzech rzutach i trwało od grudnia 1943 r. do marca 1944 r. CWA dotarło do Włoch 29 marca 1944 r. i zostało rozmieszczone w obozie wojskowym w San Basilio²⁴.

²⁰ Likwidacja Dtwo Bazy i Etapów z 22 IX 1943 r., L.dz. 3395/Tjn./Kwat./43, IPMS, Dtwo Bazy i Etapów A.P. na Wsch., sygn. A.VIII.8/14, karty bez paginacji.

²¹ Naczelny Wódz – inspekcja C.W.A. z 23 XI 1943 r., L.dz. 783/tjn/Wyszcz/43, *ibidem*, Dtwo Armii Polskiej na Wschodzie, sygn. A.VIII.6/7, karty bez paginacji.

²² Wytyczne organizacyjne dla Armii Polskiej na Wschodzie z 25 XI 1943 r., L.dz. 800/Org./Tjn./43, *ibidem*, Naczelny Wódz, sygn. A.XII.38/14, karty bez paginacji.

²³ Wysunięta Baza APW – organizacja z 4 I 1944 r., L.dz. 560/Tjn/SD/43, *ibidem*, Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie Sztab – Oddział Organizacyjny, sygn. A.VIII.5.10, karty bez paginacji.

²⁴ Sprawozdanie z organizacji i prac Centrum Wyszkolenia Armii z 11 XII 1944 r., L.dz. 1545/tj/DIVB, *ibidem*, Centrum Wyszkolenia Armii, sygn. A.XI.25/7, karty bez paginacji.

Niedługo po przybyciu do Włoch nastąpiła wewnętrzna reorganizacja CWA, którego skład przedstawiał się następująco:

Komenda	płk Józef Giza
Dyrektor Nauk	płk dypl. Stanisław Biegański
Ośrodek Wyszkolenia Piechoty	ppłk dypl. Władysław Niewiarowski
Ośrodek Wyszkolenia Artylerii	ppłk Edmund Zimmer
Ośrodek Wyszkolenia Łączności	mjr Wacław Walknowski
Ośrodek Wyszkolenia Saperów	ppłk Włodzimierz Kupryk
Ośrodek Wyszkolenia Broni Pancernej i Motorowej	ppłk Stanisław Szostak
Ośrodek Wyszkolenia Sanitarnego	mjr Józef Piechura
Ośrodek Wyszkolenia Administracyjnego	ppłk Rudolf Leroch-Orlot
Ośrodek Wyszkolenia Przeciwgazowego	mjr Mikołaj Lalko
Ośrodek Wyszkolenia Służby Warsztatowo-Naprawczej	ppłk Aleksander Tupaj-Isertingen
Ośrodek Wyszkolenia Zaopatrywania i Transportu	brak danych
Ośrodek Wyszkolenia Uzbrojenia	brak danych
Ośrodek Wyszkolenia Warsztatowego	brak danych
Polskie Skrzydło Taktyczne	brak danych
Polskie Skrzydło Uzbrojenia	brak danych
Komisja Studiów z ruchowym rzutem Sekcji Wydawniczej i Czołówki Naprawczej typu „C”	brak danych

Wedle nowych wytycznych celem CWA było przede wszystkim szkolenie i doskonalenie umiejętności oficerów, podoficerów oraz szeregowych 2 Korpusu²⁵.

W maju 1944 r. nastąpiły kolejne istotne zmiany w CWA. Centrum podporządkowano bezpośrednio dowódcy 7 Zapasowej Dywizji, a z jego struktur wydzielono Ośrodek Wyszkolenia Broni Pancernej i Motorowej oraz Zapasowy Batalion Czołgów. Te dwie jednostki, a także 7 Zapasowy Szwadron Rozpoznawczy połączono i powołano Ośrodek Zapasowy Broni Pancernej. Jeszcze w tym samym miesiącu rozpoczęto prace nad przeorganizowaniem Ośrodka w szkoleniowy 7 Pułk Pancerny, co ostatecznie nastąpiło na początku września 1944 r.²⁶ W lutym 1945 r. dowództwo 2 Korpusu powołało – w odpowiedzi na potrzeby szkolenia żołnierzy kawalerii i broni pancernej – Centrum Wyszkolenia Wojsk Pancernych (miejsce

²⁵ Wysunięta Baza APW – organizacja z 4 I 1944 r., L.dz. 560/Tjn/SD/43, *ibidem*, Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie Sztab – Oddział Organizacyjny, sygn. A.VIII.5/10, karty bez paginacji; Sprawozdanie z pracy C.W.A. w okresie Włoskiej Kampanii 2. Korpusu z 4 IV 1946 r., L.dz. 154/Tjn/Wyszk.Br./46, *ibidem*, Centrum Wyszkolenia Armii, sygn. A.XI.25/10, karty bez paginacji.

²⁶ J.S. Tym, *Pancerni i ulani...*, s. 129–130.

stacjonowania – Gallipoli). To Centrum nie było w żaden sposób podporządkowane ani zależne od CWA²⁷.

Dnia 4 czerwca 1944 r. zgodnie z rozkazami Naczelnego Wodza oraz dowódcy 2 Korpusu Wysunięta Baza APW została przekształcona w Bazę 2 Korpusu, w składzie której – aż do momentu wyjazdu polskiego wojska z Włoch do Wielkiej Brytanii – znajdowało CWA²⁸.

Podczas stacjonowania CWA w San Basilio nastąpiły kolejne, a zarazem ostatnie zmiany na stanowisku komendanta CWA. Pod koniec kwietnia 1944 r. płk. Józefa Gizę wyznaczono dowódcą 7 Zapasowej Dywizji. Jego obowiązki tymczasowo przejął dotychczasowy dyrektor nauk ppłk Biegański, a jego miejsce zajął ppłk dr Tadeusz Felsztyn. Dnia 18 czerwca 1944 r. nowym i ostatnim komendantem CWA został płk dypl. Edmund Zagórski²⁹.

Jednym z pierwszych rozkazów nowego komendanta CWA było podzielenie Centrum na dwa zgrupowania ośrodków wyszkolenia: broni i służb. Jednocześnie powołał dwóch dyrektorów nauk, odpowiadających za należyte prowadzenia szkolenia w podporządkowanych ośrodkach. Dyrektorem nauk broni został ppłk dypl. Władysław Niewiarowski, a dyrektorem nauk służb – ppłk dypl. Włodzimierz Scholze-Srokowski. CWA składała się z: komendy; Dyrekcji Nauk Broni wraz z zespołem wykładowców-specjalistów pracujących we wszystkich ośrodkach wyszkolenia. Podpułkownik Niewiarowski sprawował nadzór nad następującymi ośrodkami wyszkolenia broni: Piechoty, Artylerii, Łączności, Przeciwigazowego i Saperów. Natomiast ppłk Scholze-Srokowski koordynował pracę w ośrodku wyszkolenia Służby Zaopatrywania i Transportu, Służby Warsztatowo-Naprawczej, Służby Materiałowej, Służby Administracyjnej, skadrowanych Służb Zdrowia i Żandarmerii; ponadto Batalionu Dowodzenia w składzie: kompania administracyjna, kompania ćwiczebna, kompania techniczno-transportowa oraz aparatu administracyjno-gospodarczego. Ostatecznie zmiany te zatwierdzono i wprowadzono na początku 1945 r.³⁰

W obozie wojskowym w San Basilio CWA stacjonowało do października 1944 r. Z powodu zbliżającej się zimy i braku odpowiednich warunków kwaterunkowych

²⁷ Idem, *Wojska Pancerne Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie 1940–1947*, Warszawa 2012, s. 421–422.

²⁸ Rozkaz organizacyjny Dowództwa Bazy 2. Korpusu z 4 VI 1944 r., L.dz. 250/Tjn/SD/44, IPMS, Dowództwo Bazy 2. Korpusu, sygn. A.XI.1/8, karty bez paginacji.

²⁹ Sprawozdanie z pracy C.W.A. w okresie Włoskiej Kampanii 2. Korpusu z 4 IV 1946 r., L.dz. 154/Tjn/Wyszk.Br./46, *ibidem*, Centrum Wyszkozenia Armii, sygn. A.XI.25/10, karty bez paginacji.

³⁰ J. Żak, *op. cit.*, s. 173–174.

Dowództwo 2 Korpusu musiało przenieść Centrum do oddalonego o około 50 km obozu wojskowego w Materze. W tym samym czasie gen. Anders wydzielił CWA z 7 Zapasowej Dywizji³¹.

W obozie wojskowym w Materze CWA stacjonowało do sierpnia 1945 r., a następnie zostało przeniesione do obozu w Altamurze. Tam Centrum znajdowało do czerwca 1946 r. Wówczas przyszedł z dowództwa 2 Korpusu rozkaz o wyjeździe CWA do Wielkiej Brytanii do Herford, gdzie je rozformowano³². Strukturę organizacyjną CWA 22 czerwca 1946 r., czyli na dwa miesiące przed opuszczeniem Włoch, bez Komisji Studiów, powołanej Szkoły Radiotechnicznej i czołówki naprawczej, przedstawia poniższa tabela.

Tabela

Etat wojenny Centrum Wyszkozenia Armii z 22 czerwca 1946 r.

Lp.	Jednostka CWA	Stan etatowy		
		Oficerowie	Podoficerowie i szeregowi	PWSK
1.	Komenda CWA	7	13	–
2.	<u>Dyrekcja Nauk Broni</u>	15	17	–
	Kursy Specjalne	11	41	–
	Ośrodek Wyszkozenia Piechoty	33	133	–
	Ośrodek Wyszkozenia Artylerii	30	115	–
	Ośrodek Wyszkozenia Łączności	15	112	–
3.	<u>Dyrekcja Nauk Służb</u>	7	9	–
	Ośrodek Wyszkozenia Służby Zaopatrywania i Transportu	21	76	–

³¹ Usamodzielnienie CWA z 10 X 1944 r., L.dz. 3511/Tj/SD/44, IPMS, Dowództwo Bazy 2. Korpusu, sygn. A.XI.1/9, karty bez paginacji; Sprawozdanie za 1945 rok z 15 III 1946 r., L.dz. 75/Tjn./Wyszk./46, *ibidem*, Centrum Wyszkozenia Armii, sygn. A.XI25/10, karty bez paginacji.

³² J. Żak, *op. cit.*, s. 178.

Tabela cd.

Lp.	Jednostka CWA	Stan etatowy		
		Oficerowie	Podoficerowie i szeregowi	PWSK
	Ośrodek Wyszkozenia Służby Materiałowej	5	10	–
	Ośrodek Wyszkozenia Służby Warsztatowo-Naprawczej	25	99	–
	Ośrodek Wyszkozenia Służby Administracyjnej	11	14	–
4.	Batalion Sztabowy	27	450	2
	Razem	207	1089	2

Źródło: Etat wojenny Centrum Wyszkozenia Armii z 22 VI 1946 r., L.dz. B-3101/Tj/SD/46, Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, Dowództwo Bazy 2. Korpusu, sygn. A.XI.16/2, karty bez paginacji.

Proces szkoleniowy w CWA – wybrane przykłady

Szkolenie w polskich oddziałach na Środkowym Wschodzie i we Włoszech odbywało się wedle wydawanych przez dowództwo APW i 2 Korpusu wytycznych wyszkolenia. Opracowywano je i dostosowywano m.in. w zależności od sytuacji wojennej, czy zgłaszanych przez dowódców wielkich jednostek potrzeb zatrudnienia specjalistów danej broni bądź służby, których sami nie mogli przeszkolić w podległych sobie oddziałach.

Pierwsze wytyczne wyszkolenia Dowództwo APW wydało 23 listopada 1942 r. W liczącym 13 stron dokumencie proces wyszkolenia Armii podzielono na trzy okresy: pierwszy – od 1 grudnia 1942 r. do 15 stycznia 1943 r., drugi – od 15 stycznia do 15 marca 1943 r. i trzeci – od 15 marca do 1 maja 1943 r. W pierwszym okresie szczególnie nacisk położono na szkolenie kadry żołnierskiej poprzez organizowanie różnorodnych kursów. Najwięcej miało się odbyć w CWA³³.

Z powodu objętości niniejszego tekstu przestawię tylko wybrane planowane kursy i szkoły w kilku ośrodkach wyszkolenia. W Ośrodku Wyszkozenia Piechoty miały się odbyć m.in. następujące kursy:

³³ Wytyczne wyszkolenia na okres zimowo-wiosenny 1942/1943 z 23 XI 1942 r., L.dz. 720/Tjn/III/42, IPMS, Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie, sygn. A.VIII.6/4, karty bez paginacji.

- kurs unifikacyjny dla dowódców batalionów i równorzędnych;
- kurs dowódców kompanii strzeleckich;
- kurs dowódców plutonów strzeleckich³⁴.

Należało zorganizować także Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty.

W Ośrodku Wyszkozenia Artylerii:

- kurs dowódców dywizjonów i zastępców;
- kurs unifikacyjny dla dowódców batalionów i równorzędnych;
- kurs dowódców batalionów i oficerów ogniowych.

Zamierzano powołać szkoły podchorążych rezerwy artylerii lekkiej, ciężkiej oraz przeciwlotniczej³⁵.

W Ośrodku Wyszkozenia Broni Pancерnej kursy miały odbywać się przy 2 Brygadzie Czołgów, m.in.:

- kurs dowódców plutonów czołgów;
- szkolenie w dziale łączności broni pancерnej;
- szkolenie nadwyżek i uzupełnień broni pancерnej³⁶.

Zamierzano zorganizować także Szkołę Podchorążych Broni Pancерnej.

W Ośrodku Wyszkozenia Łączności:

- kursy oficerów łączności wszystkich broni;
- kursy szyfrantów.

Zamierzano uruchomić Szkołę Podchorążych Rezerwy Łączności.

W Ośrodku Wyszkozenia Saperów:

- kursy informacyjne dla starszych i młodszych oficerów saperów;
- kursy dla podoficerów saperów.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ M. Szczurowski, *Artyleria Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w czasie II wojny światowej*, Toruń 2001, s. 290.

³⁶ Wytyczne wyszkolenia na okres zimowo-wiosenny 1942/1943 z 23 XI 1942 r., L.dz. 720/Tjn/III/42, IPMS, Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie, sygn. A.VIII.6/4, karty bez paginacji.

Uruchomiona miała zostać Szkoła Podchorążych Rezerwy Saperów.

W Ośrodku Wyszkozenia Technicznego:

- szkolenie techniczno-motorowe szkół podchorążych rezerwy wszystkich broni;
- szkolenie techniczno-motorowe frekwentantów kursów oficerskich we wszystkich ośrodkach wyszkolenia broni;
- kursy mechaników samochodowych³⁷.

W Ośrodku Wyszkozenia Uzbrojenia kursy (rusznikarskie, puszkarskie, mechaników instrumentowych, amunicyjne, pirotechników, pisarzy technicznych uzbrojenia) miały odbyć się w warsztatach angielskich.

Na podstawie wytycznych wyszkolenia Dowództwa APW z 23 listopada 1942 r. komendant CWA, dyrektor nauk oraz poszczególni komendanci ośrodków wyszkolenia mieli opracować plany szkolenia³⁸.

Dowództwo APW wydało również 11 grudnia 1942 r. szczegółowe wytyczne dla CWA. Podkreślono najważniejsze cele prowadzonych wszelkiego typu zajęć szkoleniowych, m.in. jak najskuteczniejsze zaznajomienie przybyłych żołnierzy ze zmianami, jakie zaszły w sposobach i środkach walki stosowanych podczas prowadzonych działań wojennych. Słuchaczy należało zapoznać z nowoczesną bronią, sprzętem, a przede wszystkim z zasadami współpracy piechoty z bronią pancerną i lotnictwem³⁹.

Cele te zamierzono osiągnąć poprzez organizowanie różnego rodzaju kursów. Dla przykładu w Ośrodku Wyszkozenia Piechoty uruchomiono następujące kursy:

- kurs unifikacyjny dla dowódców batalionów i równorzędnych – czas trwania: sześć tygodni;
- kurs dowódców kompanii strzeleckich – czas trwania: siedem tygodni;
- kurs dowódców plutonu strzeleckiego – czas trwania: siedem tygodni;
- kurs adiutantów batalionów piechoty – czas trwania: cztery tygodnie;
- kursy specjalne, m.in.: obrony przeciwlotniczej (trzytygodniowy), przeciwpancerny (czterotygodniowy), moździerzy (dwutygodniowy).

Ponadto w Ośrodku Wyszkozenia Piechoty zamierzano uruchomić dwa turnusy Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty oraz Szkoły Podchorążych Wyszkozenia Unitarnego. Dodatkowo gen. Anders zaznaczył w wytycznych wyszkolenia dla CWA z 11 grudnia, że każdy uczestnik kursu oficerskiego ma przejść przeszkolenie

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Wytyczne wyszkolenia i organizacji dla C.W.A. z 11 XII 1942 r., L.dz. 1457/Tj/III/42, IPMS, Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie, sygn. A.VIII.5/42, karty bez paginacji.

w Ośrodku Wyszkożenia Technicznego na kierowcę samochodowego z naciskiem na poznanie zasad prowadzenia pojazdów mechanicznych w warunkach górskich oraz pustynnych⁴⁰.

Właśnie w pierwszych miesiącach funkcjonowania CWA duży nacisk położono na szkolenie kierowców pojazdów mechanicznych, ponieważ APW miała być w pełni zmotoryzowana. Do końca listopada 1943 r. w Centrum wyszkolono 2573 oficerów, 2727 podchorążych i 5652 szeregowych⁴¹.

Podczas I fazy szkolenia w ośrodkach wyszkolenia CWA zorganizowano m.in. następujące kursy:

» Ośrodek Wyszkożenia Piechoty:

- Kursy oficerskie:

- informacyjny dowódców batalionów (czas trwania: sześć–osiem tygodni, liczba uczestników: 15–20);
- dowódców kompanii (czas trwania: osiem tygodni, liczba uczestników: 40);
- dowódców oddziałów szturmowych dla oficerów młodszych (czas trwania: osiem tygodni, liczba uczestników: 35).

- Kursy specjalne:

- dowódców kompanii przeciwlotniczych (czas trwania: brak danych, liczba uczestników: brak danych);
- dowódców plutonu moździerzy (czas trwania: brak danych, liczba uczestników: brak danych).

- Szkoła Maskowania i OPL:

- kurs oficerski (czas trwania: dwa tygodnie, liczba uczestników: 20);
- dowódców zespołów szturmowych dla podoficerów i szeregowych (czas trwania: pięć tygodni, liczba uczestników: 69).

» Ośrodek Wyszkożenia Artylerii:

- kurs dowódców baterii (czas trwania: dwa miesiące, liczba uczestników: 20–25);
- kurs oficerów zwiadowców i topograficznych (czas trwania: dziewięć tygodni, liczba uczestników: 25–30).

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ *Polskie Siły Zbrojne...*, s. 334–335.

» Ośrodek Wyszkożenia Saperów:

- przeszkolenie oficerów saperów (czas trwania: sześć tygodni, liczba uczestników: 60);
- kurs pionierów dla 5 Dywizji Piechoty (czas trwania: trzy tygodnie, liczba uczestników: 108).

» Ośrodek Wyszkożenia Broni Pancernej i Motoryzacji:

- kurs młodszych dowódców (czas trwania: 12 tygodni, liczba uczestników: 50);
- informacyjny dla kadr liniowych (czas trwania: cztery tygodnie, liczba uczestników: 36);
- informacyjny dla kadr spec. (czas trwania: cztery tygodnie, liczba uczestników: 20);
- kurs dla mechaników i pomocników mechaników (czas trwania: trzy tygodnie, liczba uczestników: 100);
- kurs na elektromechaników (czas trwania: pięć miesięcy, liczba uczestników: 35);
- kurs na kierowców samochodowych (czas trwania: osiem tygodni, liczba uczestników: brak danych).

» Ośrodek Wyszkożenia Zaopatrywania i Transportu:**• Kursy oficerskie:**

- kurs dowódców plutonów zaopatrywania i transportu (czas trwania: sześć tygodni, liczba uczestników: 40–45).

• Kursy dla szeregowych:

- kurs podofic. zwiadowców dowódców plutonów zaop. i transp. (czas trwania: sześć tygodni, liczba uczestników: 35);
- kurs dowódców drużyn transportowych (czas trwania: cztery tygodnie, liczba uczestników: 30–35);
- kurs na podoficerów funkc. zaop. (czas trwania: cztery tygodnie, liczba uczestników: 35).

» Ośrodek Wyszkożenia Uzbrożenia:

- kurs rusznikarski (czas trwania: siedem tygodni, liczba uczestników: 20–25);
- kurs puzzkarski (czas trwania: siedem tygodni, liczba uczestników: 20–25);
- kurs pirotechników (czas trwania: sześć tygodni, liczba uczestników: 20–25).

» **Ośrodek Wyszkozenia Gospodarczego:**

- kurs oficerów gosp., żywn. i mat. dla oficerów (czas trwania: osiem tygodni, liczba uczestników: 35);
- kurs dla podoficerów gosp. (czas trwania: sześć tygodni, liczba uczestników: 30–40).

» **Ośrodek Wyszkozenia Służby Zdrowia:**

- kurs higieny polowej dla podoficerów (czas trwania: cztery tygodnie, liczba uczestników: 20).

» **Ośrodek Wyszkozenia Przeciwigazowego:**

- kurs oficerów gazowych (czas trwania: dwa tygodnie, liczba uczestników: 30);
- kurs dla szeregowych jednostek pozadywizyjnych (czas trwania: dwa tygodnie, liczba uczestników: 30)⁴².

W czerwcu 1943 r. dowództwo APW wydało kolejne wytyczne dla CWA, w okresie poważnych zmian organizacyjnych w polskim wojsku stacjonującym na Środkowym Wschodzie. Wedle założeń szkolenie w Centrum miało odbywać się w dwóch fazach, pierwsza – do czasu wzięcia udziału w walkach polskich jednostek, druga – w okresie działań bojowych. W pierwszej fazie kadra CWA została zobowiązana do zakończenia szkolenia dowódców oraz szeregowych specjalistów zgodnie z potrzebami wielkich jednostek i oddziałów armijnych oraz – jednocześnie – do rozpoczęcia przeszkolenia żołnierzy jednostek zapasowych.

Ponadto kadra wykładowców miała być wysyłana na angielskie kursy celem podnoszenia własnych kwalifikacji. Podczas drugiej fazy w CWA planowano ukończenie szkolenia żołnierzy oddziałów i pododdziałów zapasowych. W tej fazie komendanci ośrodków wyszkolenia zostali zobowiązani do stworzenia odpowiednich warunków do przeszkolenia oficerów powracających z niewoli. Szkolenie w drugiej fazie – według założeń – w głównej mierze czerpałoby z doświadczeń zebranych podczas działań wojennych⁴³.

Następne wytyczne wyszkolenia dla CWA wydano w momencie transportu 2 Korpusu do Włoch. Wedle dokumentu z 17 lutego 1944 r. Centrum miało nadal

⁴² Wytyczne org.-wyszk. dla Dcy Bazy i Etapów A.P.W. z 7 VI 1943 r., L.dz. 233/Op.tjn/43, IPMS, Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie w Polu, sygn. A.VIII.6/7, karty bez paginacji.

⁴³ *Ibidem*.

przewodzą szkolenie centralne dla całej APW, ale ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb 2 Korpusu. Aby zrealizować te zamierzenia, w składzie CWA zaplanowano możliwie liczną obsadę instruktorów i referentów Komisji Studiów CWA na froncie walk 2 Korpusu. Ponadto wśród zadań Centrum znajdowało się opracowanie do jesieni 1944 r. jednolitej doktryny taktycznej i najnowszych doświadczeń wojennych ze wszystkich broni i służb. Za ww. kwestie odpowiadali: dowódca 7 Zapasowej Dywizji i komendant CWA, a nadzorować prace miał dowódca Wysuniętej Bazy APW⁴⁴.

Na podstawie dokumentu z 17 lutego 1944 r. płk Józef Giza jedenaście dni później opracował szczegółowe wytyczne wyszkolenia dla CWA. Zarządził:

- dokończenie przeszkolenia kadry i specjalistów uzupełnień (7 Zapasowej Dywizji i CWA);
- organizowanie zajęć doskonalących umiejętności żołnierskie dowódców oddziałów, pododdziałów i specjalistów oficerów, podoficerów i szeregowych 2 Korpusu i Wysuniętej Bazy;
- uruchomienie szkół podchorążych rezerwy broni i służb przy odpowiedniej liczbie kandydatów;
- szkolenie kadry CWA na kursach polskich i brytyjskich.

Poza tym w CWA miały być kontynuowane dalsze prace przygotowujące warunki do przeszkolenia po zakończeniu wojny w Polsce oficerów – byłych jeńców wojennych Wehrmachtu. Ponadto zaplanowano, by wyznaczeni wykładowcy zbadali prowadzone przez 2 Korpus działania wojenne (głównie poprzez zbieranie doświadczeń z pola walk i wykorzystywanie ich w szkoleniu). Ważną kwestią okazało się również opracowanie doktryny wojennej. Na kolejnych stronach wytycznych z 28 lutego 1944 r. wskazano cele dla poszczególnych ośrodków wyszkolenia, które – w dalszym ciągu – organizowały kursy zgodnie z potrzebami. Według zamierzeń płk. Gizy należało stworzyć warunki do przeszkolenia 332 oficerów oraz 872 podoficerów i szeregowych, a kolejnych 56 oficerów, 100 podoficerów i szeregowych planowano odesłać na kursy brytyjskie. Na końcu dokumentu umieszczono apel komendanta, aby szkolenia w CWA odbywały się na wysokim poziomie, przy zachowaniu właściwej metodyki oraz dyscypliny pracy⁴⁵.

Podsumowując, okres wyznaczony wskazanymi powyżej wytycznymi wyszkolenia, czyli od grudnia 1942 r. do pierwszej połowy lutego 1944 r. – to czas intensywnej

⁴⁴ Wytyczne wyszkolenia z 17 II 1944 r., L.dz. 360/Tjn/Wysz/44, IPMS, Dowództwo A.P. na Wsch., sygn. A.XI.25/4, karty bez paginacji.

⁴⁵ Wytyczne wyszkolenia w CWA z 28 II 1944 r., L.dz. 600/Tjn/44, IPMS, Centrum Wyszkolenia Armii, sygn. A.XI.25/1, karty bez paginacji.

pracy prowadzonej przez wszystkie ośrodki wyszkolenia CWA. W początkowej fazie funkcjonowania CWA szczególny nacisk położono na organizowanie kursów doskonalących. Słuchacze mieli zapoznać się z organizacją, uzbrojeniem, wyposażeniem, a także rolą oddziałów zmotoryzowanych w czasie prowadzonego konfliktu zbrojnego; ponadto zobowiązano ich do przestudiowania: organizacji i zasad współdziałania (w szczególności piechoty z bronią pancerną oraz sposobów jej zwalczania); zasad działania nowoczesnego lotnictwa, a także jego zwalczania; reguł zastosowania pól minowych i maskowania w różnych działaniach bojowych. Oprócz tego, uczestnicy kursów mieli opanować wiedzę nt. różnicy w prowadzeniu walk w górach oraz na pustyni. Ważnym zadaniem wyznaczonym przez Dowództwo APW i 2 Korpusu okazało się kształcenie przyszłej kadry oficerskiej w szkołach podchorążych.

W CWA odbywały się także kursy na kierowców pojazdów mechanicznych. Nadrzędnym celem wszystkich szkoleń było doprowadzenie polskiego wojska do osiągnięcia zdolności bojowej, co ostatecznie się udało. Od momentu powstania do wyjazdu do Włoch w CWA przeprowadzono łącznie 153 kursów, w tym kursów trwających cztery tygodnie – 60, od jednego do dwóch miesięcy – 70, a ponad dwumiesięcznych – 23. Przeszkolono 1191 oficerów, 1173 podchorążych oraz 3714 podoficerów i szeregowych – łącznie 6081 żołnierzy⁴⁶.

Wraz z otrzymaniem rozkazu o przeniesieniu z Palestyny przez Egipt do Włoch, CWA na pewien czas zaprzestało działalności wyszkoleniowej. Swoje funkcjonowanie wznowiło po pierwszych walkach 2 Korpusu na Półwyspie Apenińskim – wraz z napływem Polaków (byłych żołnierzy Wehrmachtu, którzy dostali się do alianckiej niewoli). Wobec strat poniesionych podczas prowadzonych działań wojennych w CWA szkolono głównie młodszych dowódców i specjalistów broni oraz służb. Mankamentem Centrum w tym czasie był brak kadry wykładowców posiadających odpowiednie doświadczenie bojowe. Jedynie oficerowie mający za sobą służbę w SBSK mogli się nim wykazać. Od połowy lutego do 30 listopada 1944 r. w CWA przeszkolono 184 oficerów, 480 podchorążych oraz 2348 podoficerów i szeregowych – łącznie 3012 żołnierzy⁴⁷.

Słabą stroną szkoleń prowadzonych w Centrum w czasie toczonych działań wojennych przez 2 Korpus był brak pododdziałów manewrowych. Dopiero na początku 1945 r. w myśl doświadczeń wojennych w CWA zaczęto tworzyć jednostki manewrowe, aby poprawić poziom wyszkolenia i lepiej przygotować żołnierzy. Zorganizowano m.in. pododdział artylerii, pluton rozpoznawczy w Ośrodku Wyszkozenia Piechoty, kompanię manewrową łączności przy Ośrodku Wyszkozenia

⁴⁶ Sprawozdanie z organizacji i prac Centrum Wyszkozenia Armii z 11 XII 1944 r., L.dz. 1545/tj/DIVB, IPMS, Centrum Wyszkozenia Armii, sygn. A.XI.25/7, karty bez paginacji.

⁴⁷ *Ibidem*.

Łączności, czy pluton szkolno-transportowy przy Ośrodku Wyszkoenia Służby Zaopatrywania i Transportu. Rozbudowanie pododdziałów ćwiczebnych nie spełniało w pełni wymogów. Według komendy CWA zrealizowanie zamierzonych rezultatów mogło jedynie rozwiązać przydzielenie jednostek manewrowych o pełnych etatach wojennych. Do tego nigdy nie doszło. W drugiej połowie 1944 r. w Centrum organizowano kursy oraz szkolenia dla oficerów, podchorążych, podoficerów i szeregowych, którzy mieli stanowić kadre żołnierską nowo formowanych jednostek 2 Korpusu, np. 3 Brygady Strzelców Karpackich, 4 Wołyńskiej Brygady Piechoty⁴⁸.

Proces szkolenia w CWA zmienił się po raz kolejny po zakończeniu II wojny światowej. W ostatnim kwartale 1945 r. w Centrum szkolono głównie polskich oficerów z kampanii polskiej 1939 r. i z Armii Krajowej – byłych jeńców wojennych Wehrmachtu. Niestety w tym czasie zdarzały się wypadki wysyłania do CWA oficerów, którzy nie nadawali się już do służby liniowej. Podobnie było w przypadku podoficerów i szeregowych. Wielu cechowało się zbyt niskim poziomem wykształcenia ogólnego, słabym zdrowiem, sprawnością fizyczną oraz zbyt wysokim wiekiem⁴⁹.

W samym tylko 1945 r. w CWA zorganizowano łącznie 120 kursów w ośrodkach wyszkolenia broni i służb, w których brało udział 977 słuchaczy kursów oficerskich, 1661 uczniów szkół podchorążych oraz 2996 słuchaczy specjalistycznych kursów podoficerskich. Natomiast w okresie od stycznia do sierpnia 1946 r. w CWA przeprowadzono łącznie 43 kursy w ośrodkach wyszkolenia broni i służb, w których wzięło udział ponad 1826 słuchaczy⁵⁰.

Działalność szkoleniowa CWA na Półwyspie Apenińskim, jak już wspomniałem, zakończyła się pod koniec sierpnia 1946 r. Warto przy okazji przedstawiania procesu szkolenia CWA wspomnieć o jednej jednostce, a mianowicie o Komisji Studiów. Jej celem było m.in. zbieranie materiałów z działań wojennych, wydawanie wydawnictw wojskowych czy dostarczanie przetłumaczonych brytyjskich regulaminów i instrukcji do jednostek 2 Korpusu⁵¹. Przekładem tych ważnych dla procesu szkolenia dokumentów zajmowali się tłumacze języka angielskiego, których przez cały okres funkcjonowania tzw. Armii Andersa brakowało. W samym CWA organizowano kursy języka angielskiego dla własnych potrzeb. Jeden z nich odbył

⁴⁸ J. Żak, *op. cit.*, s. 173–175.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 174–175.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 178.

⁵¹ Wytyczne dla Komisji Studiów, Komisji Reg.-Dośw, zał. nr 2 do L.dz. 360/Tjn.Wyszko/44, L.dz. 69/Tj/Wyszko./44, IPMS, Dowództwo A.P. na Wsch., sygn. A.XI.25/4, karty bez paginacji.

się od 1 stycznia do 15 kwietnia 1944 r. Celem kursu było m.in. opanowanie przez słuchaczy języka potocznego, terminologii wojskowej, sposobu prowadzenia korespondencji wojskowej czy zapoznanie się z systemem pracy w dowództwach brytyjskich⁵².

Niezwykle istotna w prowadzeniu szkolenia w CWA była kadra wykładowców. Wymagano od niej ciągłego podnoszenia umiejętności poprzez zapoznawanie się z obowiązującymi taktykami i doktrynami czy wykorzystywaniem nowoczesnych środków walki. Ponadto wykładowców zobowiązywano do publikowania swoich wniosków i spostrzeżeń w formie opracowań oraz sporządzania raportów m.in. nt. poprawy organizacji i szkolenia polskiego wojska⁵³. W CWA organizowano także wykłady dla słuchaczy, podczas których kadra Centrum wygłaszała swoje ustalenia. Wykłady dotyczyły m.in. problemu desantów morskich, doświadczeń z działań w czasie bitwy pod Monte Cassino, Piedimonte i na linii Gotów⁵⁴.

Podsumowując, w niniejszym artykule przedstawiłem w zarysie działalność CWA, które było jednostką wojskową odpowiedzialną za szkolenie żołnierzy tzw. Armii Andersa na szczeblu centralnym. Żołnierze zapoznawali się m.in. z brytyjską doktryną wojenną, regulaminami, sposobem prowadzenia walk przez Wehrmacht, nowoczesnym wyposażeniem, uzbrojeniem, sprzętem motorowym. Polska armia miała być w pełni zmotoryzowana i od żołnierzy wymagano umiejętności związanych z obsługą pojazdów mechanicznych. Słuchaczami CWA byli głównie oficerowie młodszy, słuchacze szkół podchorążych oraz podoficerowie i szeregowi, których kształcono na instruktorów. Mimo zmieniających okoliczności, podstawowy cel CWA to przeszkolenie na jak najwyższym poziomie polskich żołnierzy, aby należycie wywiązywali się ze swoich zadań na polu walki. Osiągnięcie tego celu było zadaniem trudnym, mając na uwadze specyfikę funkcjonowania tzw. Armii Andersa i doświadczenia wojenne polskich żołnierzy. Analizując działalność CWA, można stwierdzić, że dla wielu żołnierzy była wojskową „Alma Mater”, gdzie mogli przygotować się do walk z wojskami nieprzyjaciela o niepodległość Ojczyzny.

⁵² Rozkaz organizacyjny kursu tłumaczy języka angielskiego z 12 I 1944 r., L.dz. 109/Tjn./44, *ibidem*, Centrum Wyszkozenia Armii, sygn. A.VIIIa.1/45, karty bez paginacji.

⁵³ Wysunięta Baza APW – organizacja z 4 I 1944 r., L.dz. 560/Tjn/SD/43, *ibidem*, Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie, sygn. A.VIII.5/10, karty bez paginacji.

⁵⁴ Sprawozdanie z wyszkolenia C.W.A. za miesiąc maj 44 z 6 VI 1944 r., L.dz. 506/Tj./44/Dyr.Nauk, IPMS, Centrum Wyszkozenia Armii, sygn. A.XI.25/10, karty bez paginacji; Sprawozdanie z wyszkolenia C.W.A. za m-c lipiec 1944 r. z 5 VIII 1944 r., L.dz. 875/Tj.44.D.N., *ibidem*, karty bez paginacji; Sprawozdanie miesięczne z pracy wyszkoleniowej CWA z 9 XI 1944 r., L.dz. 875/Tj/44/D.N.B., *ibidem*, karty bez paginacji.

Bibliografia (Bibliography)

Źródła archiwalne

Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie [IPMS]

Armia Polska na Wschodzie, sygn. A.VIII, A.VIIIa.

2 Korpus, sygn. A.XI.

Naczelne Władze Wojskowe, sygn. A.XII.

Opracowania

Działania 2. Korpusu we Włoszech, t. I, red. S. Biegański, Londyn 1963.

Janczak B., *Armia Polska na Wschodzie (1942–1943). Powstanie, organizacja, wyszkolenie*, [w:] *Studia z dziejów Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (1939–1947)*, red. P. Chmielowiec, K.A. Tochman, Rzeszów–Warszawa 2019, s. 117–131.

Podgórski T., *Generał Józef Giza w listach i dokumentach*, Kraków–Nowy Sącz 2018.

Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej, t. II (*Kampanie na Obczyźnie*), cz. 2 (*czerwiec 1941 – czerwiec 1944*), Londyn 1975.

Szczurowski M., *Artyleria Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w czasie II wojny światowej*, Toruń 2001.

Tym J.S., *Pancerni i ulani Generała Andersa*, Warszawa 2012.

Tym J.S., *Wojska pancerne Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie 1940–1947*, Warszawa 2012.

Wawer Z., *Armia generała Władysława Andersa w ZSRR 1941–1942*, Warszawa 2012.

Żak J., *Nie walczyli dla siebie. Powojenna odyseja 2. Korpusu Polskiego*, Warszawa 2014.

Żaroń P., *Armia Andersa*, Toruń 1997.

Notka o autorze

Dr Bartosz Janczak – absolwent Uniwersytetu Opolskiego, pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi.

Zainteresowania badawcze: biografistyka wojskowa, dzieje polskiej kawalerii II Rzeczypospolitej, historia Polskich Sił Zbrojnych w czasie II wojny światowej.



bartosz.janczak@ipn.gov.pl